

Undervisnings- och kulturministeriet

Riktlinjer för konst- och konstnärspolitiken

Arbetsgruppens förslag till centrala mål för konst- och konstnärspolitiken

Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2018:36

Vänligen observera! Översättningen är tillsvidare oreviderad.

Vårt mål är att färdigställa den svenskspråkiga publikationen i sin helhet så fort som möjligt. Vi beklagar dröjsmålet.

Sammanfattning

Konsten, konstarna och konstens verksamhetsmiljö samt utgångspunkterna för konstnärligt arbete har förändrats och fortsätter att förändras konstant. Konstens och konstnärens ställning i samhället och stödstrukturerna för främjandet av konsten har inte förändrats i samma utsträckning. En arbetsgrupp som tillsatts med uppdraget att identifiera förändringsbehov lämnar 21 förslag till centrala mål för utvecklandet av konst- och konstnärspolitiken. I förslagen beaktas skillnaderna mellan olika konstarter men också deras gemensamma drag.

Arbetsgruppens mest centrala meddelanden är:

- *Konsten ska ges en sådan plats i samhällets kärna som motsvarar dess ökade betydelse för samhället.* Det är viktigt att identifiera konstens kulturella, sociala, miljömässiga och ekonomiska effekter. Konsten ska ses som en del av den växande servicesektorn och näringsverksamheten. Statens finansiering av konsten bör utökas, och även andra förvaltningsområden än förvaltningsområdet för kultur ska delta i finansieringen.
- *Finansieringen av konsten ska utvecklas strategiskt i enlighet med ekosystemtänkandet.* Finansierings- och stödsystemen ska trygga det konstnärliga arbetet och konstarnas utveckling långsiktigt. Samtidigt ska strukturerna vara flexibla och också göra det möjligt att stödja konstnärliga aktiviteter som överskrider gränserna mellan olika konstarter. Modellen för kollegial bedömning av konst ska förnyas. De regionala strukturerna för konstfrämjandet ska förstärkas.
- *Konst är arbete och ska behandlas som sådant.* Samhället kan fortfarande inte använda den investering som gjorts på konstnärerna i tillräcklig grad. Det konstnärliga arbetet ska göras jämnt med de andra arbetsområdena och konstnärernas möjligheter att få sin utkomst av sitt konstnärliga arbete ska förbättras. Konstnärstipendiernas eftersläpning bör åtgärdas. Det är också nödvändigt att ta reda på om det vore en ändamålsenlig lösning att ombilda konstnärstipendierna till sådan finansiering som gör det möjligt att utföra konstnärligt arbete i ett anställningsförhållande och att förstärka konstnärens socialskydd.

Ämnesord: konst, konstnärer, konstpolitik, konstnärspolitik

Innehållsförteckning

Sammanfattning

Inledning

Arbetsgruppens förslag

- Konsten ska ges plats i samhällets kärna
- Strategisk utveckling av finansieringen av konsten
- Konst är arbete och den ska behandlas som sådant.

Bakgrund till arbetsgruppens förslag

- Allmänna förändringar i omvärlden
- Centrala förändringar som gäller konstens betydelse och användning
- Utmaningarna för konstfrämjandet
- Konstens ställning i samhället
- Stöd- och finansieringsstrukturerna för konstbranscherna
- Det regionala konstfrämjandet
- Konststödets former och systemet för kollegial bedömning
- Konstnärernas ställning
- Upphovsrätt
- Utbildningen i konstområdet

Bilaga 1 Arbetsgruppens arbetsprocess

Bilaga 2 Anslagen för konst och kultur i statsbudgeten år 2018

Inledning

I oktober 2017 tillsatte Europa-, kultur- och idrottsminister Sampo Terho en arbetsgrupp som skulle lägga fram ett förslag till centrala mål för konst- och konstnärspolitiken med hänsyn till skillnaderna mellan olika konstarter senast 30.9.2018.

När arbetsgruppen definierade de centrala målen var dess uppgift att behandla åtminstone följande aspekter:

- konstens utveckling och de behov att ändra stödet till konsten och konstnärerna som detta medför
- utveckling av konstnärernas utkomst
- åtgärder som främjar distribution och spridning av konsten, särskilt förmedlarnas verksamhet
- betydelsen av utbildningen i konst- och kulturbranschen för utvecklingen av området
- de förändringar i omvärlden som gäller konst- och kulturpolitiken, särskilt digitaliseringen och internationaliseringens effekter
- konstens betydelse, dess växelverkan med olika publikgrupper och dess samhällsrelaterade inverkan.

Grunden för arbetsgruppens arbete utgjordes av datainsamling som utfördes av Centret för kulturpolitisk forskning Cupore. Specialforskarna Maria Hirvi-Ijäs och Sakarias Sokka höll inledningsanföranden utifrån detta material på arbetsgruppens möten. Arbetsgruppens arbetsprocess, de övriga sakkunniga som arbetsgruppen hörde och de informations- och diskussionsmöten som arbetsgruppen ordnade beskrivs i bilaga 1.

Till arbetsgruppens ordförande kallades biträdande rektor Paula Tuovinen från Konstuniversitetet (fr.o.m. 1.6.2018 direktör, Centralen för konstfrämjande), och till medlemmar kallades konstakademiker Eija-Liisa Ahtila, Konstrådet; verksamhetsledare Hanna Harris, Informationscentralen för arkitektur; överdirektör Riitta Kaivosoja, undervisnings- och kulturministeriet; kulturdirektör Antti Karjalainen, Kotka stad fram till 12.2.2018, varefter han efterträddes av kultur- och fritidsdirektör Lauri Savisaari, Tammerfors stad; författaren Tomi Kontio, Statens litteraturkommission; professor Kai Lehikoinen, Konstuniversitetet; generaldirektör Mika Myllyaho, Suomen Kansallisteatteri fram till 12.2.2018, varefter han efterträddes av regissör Esa Leskinen, Ryhmäteatteri/Kansallisteatteri; överombudsman Anna Talasniemi, Koneen säätio; verksamhetsledare Tuomo Tähtinen, Music Finland fram till 12.2.2018, varefter han efterträddes av teamledare, kommunikation och marknadsföring Heli Lampi, Music Finland.

Som permanenta sakkunniga i arbetsgruppen fungerade kulturrådet Petra Havu, undervisnings- och kulturministeriet, specialforskare Maria Hirvi-Ijäs, Centret för kulturpolitisk forskning Cupore, undervisningsrådet Maija Innola, undervisnings- och kulturministeriet, kulturrådet Esa Pirnes, undervisnings- och kulturministeriet, chef för konststöd Esa Rantanen, Centret för konstfrämjande, och kulturrådet Katri Santtila, undervisnings- och kulturministeriet. Arbetsgruppens sakkunnigsekretariat bildades av kulturrådet Petra Havu, kulturrådet Esa Pirnes och överinspektör Hanna Koskimies från undervisnings- och kulturministeriet samt specialsakkunnig Nea Leo från Centret för konstfrämjande.

Arbetsgruppen sammanträdde till 11 möten och två verkstäder. Arbetsgruppen har lämnat sammanlagt 21 förslag som gäller konstens ställning i samhället, strategisk utveckling av finansieringen av konsten och konstnärens ställning. Efter att ha slutfört sitt arbete överlämnar arbetsgruppen sitt förslag till Europa-, kultur- och idrottsminister Sampo Terho.

Helsingfors 30.9.2018

Arbetsgruppen

Arbetsgruppens förslag

Tema 1: Konsten ska ges plats i samhällets kärna

Förslag 1: Den offentliga makten stödjer konsten med utgångspunkt i konstens frihet, mångfald och jämlikhet. Medborgarnas bildningsmässiga och kulturella rättigheter tryggas och det lilla språk- och kulturområdets behov beaktas. Olika konstarter behandlas jämlikt och deras utvecklingsbehov granskas med perspektiv på de övergripande målen för främjandet av konsten och på de olika konstarnas behov.

Effekter:

- Grunderna för det offentliga stödet till och den offentliga finansieringen av konsten är transparenta, och stödets berättigande och inriktning kan bedömas offentligt.

Förslag 2: Konstens värde erkänns i det samhälleliga beslutsfattandet och konstens olika effekter identifieras. Konst är kreativ, fri och kritisk verksamhet. Konsten förverkligar människans väsen, skapar erfarenheter och upplevelser och ger stoff för en diskussion av olika värderingar och världsåskådningar. Konsten förnyar samhället och ökar välbefinnandet, tillväxten och innovativiteten. Konsten ses som en del av servicesektorn och näringsverksamheten och konstpolitiken betraktas som en satsning på samhällets kreativa grund och kunnande.

Effekter:

- Konsten får den roll och finansiering som dess ökande samhälleliga betydelse förutsätter.
- Den traditionella motsättningen mellan konstens egenvärde och instrumentella värde minskar, vilket främjar den samhälleliga diskussionen om konsten mellan beslutsfattare, aktörer i konstområdet och publiken.

Förslag 3: Riksdagen ökar finansieringen av konst och kultur så att den motsvarar den samhälleliga betydelsen av dessa områden och deras verksamhetsformer som blivit allt mångsidigare. Konstens och kulturens andel i kapitel 29.80 i statsbudgeten ökas till en procent av de totala budgeterade utgifterna senast år 2023.

Effekter:

- Höjningen av anslagen till konst och kultur i budgeten åtgärdar eftersläpningen i finansieringen så att finansieringen motsvarar den

aktuella och mångsidiga uppfattningen om konstens och kulturens betydelse och inverkan i samhället. Höjningen av anslagen åtgärder också eftersläpningen i finansieringen av konst och kultur i relation till de utbildningsinvesteringar som gjorts på de kreativa områdena.

- Höjningen av anslagen gör det möjligt att genomföra strukturella reformer inom konst- och konstnärspolitiken.
- Genom att höja anslagen visar Finland att landet är bland de ledande länderna inom den moderna samhällsutvecklingen.

Förslag 4: Budgetfinansieringens andel utökas i relation till anslag för konst och kultur som finansieras med vinstmedel från penningspelsverksamhet. Samtidigt säkerställs att förändringar i Veikkaus Ab:s verksamhet och verksamhetsmiljö inte äventyrar den totala finansieringen av konsten och kulturen.

Effekter:

- Att öka budgetfinansieringen av konst och kultur i relation till finansiering med medel från penningspel är en åtgärd som visar de grundläggande funktionerna inom konst och kultur den uppskattning som de förtjänar.
- Förberedande åtgärder för risker som gäller Veikkaus Ab:s verksamhet förebygger potentiella finansieringsproblem inom funktioner som är beroende av penningspelsverksamheten under de kommande åren och är därigenom en del av hanteringen av risker som gäller statsfinanserna.

Förslag 5: Olika förvaltningsområden och aktörerna i dem – särskilt undervisnings- och kulturministeriet, arbets- och näringsministeriet och social- och hälsovårdsministeriet och deras förvaltningsområden – utökar och effektiviserar det strategiska samarbetet i frågor som gäller konst och kultur. Ansvar för samarbetsprojekten delas ut på namngivna aktörer, styrgrupper utses för projekten och genomförandet av projekten följs upp.

Effekter:

- Fungerande lösningar utvecklas på grundläggande problem inom konst och kultur (särskilt frågor som gäller konstnärernas socialskydd och utkomst), och konstens och kulturens potentiella samhällsfrämjande effekter (välbefinnande, näringsliv, ekonomi, miljöer) kan realiseras bättre.

Förslag 6: I statsbudgeten införs ansvar för finansieringen av främjandet av konstens och kulturens hälso-, välfärds- och näringspolitiska effekter inte bara i anslagen för undervisnings- och kulturministeriet utan också i anslagen för social- och hälsovårdsministeriets och arbets- och näringsministeriets förvaltningsområden.

Effekter:

- Finansieringsgrunden för konst och kultur utvidgas och motsvarar konstens och kulturens allt mångsidigare samhällsuppgifter.
- Användningen av konst i olika sektorer i samhället ökar och konsten integreras bättre med det övriga samhället.

Förslag 7: Staten och kommunerna samt andra aktörer tillämpar den s.k. enprocentsregeln på konst i sin verksamhet, i olika byggnadsprojekt och inom social- och hälsovården.

Effekter:

- Genom att främja användningen av konst i olika livsmiljöer och inom vård- och klientarbetet inom social- och hälsovården är det möjligt att göra konsten tillgängligare och öka interaktionen mellan konsten och det övriga samhället. Samtidigt förbättras konstnärernas möjligheter att utnyttja sitt konstnärliga kunnande och få utkomst för sitt konstnärliga arbete.
- Boende- och livsmiljöer blir trivsammare och regionernas attraktionskraft ökar.

Förslag 8: När undervisnings- och kulturministeriet utvecklar informationsproduktionen inom konst- och kulturområdet och det anknyttande systemet för statistikföring, uppföljning och utvärdering tar ministeriet hänsyn till behoven inom konstområdet. Det primära målet är att få ett heltäckande och jämförbart dataunderlag om alla konstarter.

Effekter:

- Ett mer täckande dataunderlag som är så jämförbart som möjligt stödjer utvecklingen av systemet för främjande och utveckling av konstpolitiken och konsten, gör det möjligt att utveckla uppföljningen och utvärderingen efter olika behov och främjar interaktionen mellan konsten och det övriga samhället.

Tema 2 Strategisk utveckling av finansieringen av konsten

Förslag 9: Undervisnings- och kulturministeriet och Centret för konstfrämjande utvecklar strategiskt strukturerna för konstfrämjande och konststöd. I finansierings- och stödformerna beaktas i enlighet med ekosystemtänkandet den helhet som konstarterna och de aktörer som anknyter till dem bildar, likheterna mellan olika konstarter och verksamhetsmodeller inom konsten, konstens internationella karaktär och de förändringar som sker i konstens aktörsfält och verksamhetsmiljö samt konsumtionen och användningen av konst. Finansierings- och stödsystemen identifierar och tryggar långsiktigt behoven inom olika konstarter och åtgärdar existerande brister. Finansierings- och stödstrukturerna är alltmer flexibla på så sätt att de gör det möjligt att stödja konst som producerats på olika sätt oberoende av konstart (individuellt stöd, produktionsstöd, allmänna understöd för långsiktigt arbete till plattformar, arbetsgrupper, ensembler osv.). Finansieringen för produktion och förmedling av konst utökas särskilt till de aktörer som nämns ovan.

Effekter:

- Systemet för stöd till konsten får större effekt än i dag och dess olika delar och funktioner kompletterar varandra. Konstens innovativitet kan lyftas fram och användas i större omfattning.
- Bristerna i stödsystemet för enskilda konstarter blir lösta på ett ändamålsenligt sätt med tanke på finansierings- och stödsystemet som helhet.
- De viktiga principerna för finansieringen – flexibilitet och möjlighet till finansiering över flera år – som konstaterats i anslutning till arbetet med reformen av scenkonsten kan utsträckas till alla konstarter.
- Det s.k. fria fältet inom olika konstarter och enskilda konstnärers verksamhetsmöjligheter blir bättre.

Förslag 10: Som en del av utvecklandet av systemet för stöd och främjande av konsten förstärker undervisnings- och kulturministeriet och Centret för konstfrämjande de regionala strukturerna och funktionerna för konstfrämjandet:

- Centret för konstfrämjande ges en förnyad och förstärkt roll som regional aktör inom konsten. Genom detta förnyas och förstärks integrationen av konstfrämjandet med den övriga utvecklingen och verksamheten i regionerna.
- En starkare och enhetligare aktörsstruktur bildas i konstområdet i stället för den nuvarande fragmenterade strukturen med regioncentralaktörer.
- Inrättningar som får statsandelar uppmuntras att agera som starka utvecklare av sina egna branscher, som utvecklare av konsten på ett mer allmänt plan och som konstens förespråkare och företrädare i regionerna.
- Biblioteken identifieras som lokala kulturlokaler där olika konstarter och aktiviteter får bra möjligheter att komma fram.
- Konstfostran ges en förstärkt roll över läroämnesgränserna i skolans verksamhet för fostran och undervisning, och mångsidiga konstrelaterade aktiviteter under skoldagen och i skolornas lokaler utökas.

- När effekterna av genomförandet av den nya lagen om kulturverksamhet i kommunerna, som föreslås träda i kraft år 2019, följs upp och utvärderas, tas hänsyn till lagens effekter på konstområdets utveckling, konstnärernas arbetsförutsättningar och medborgarnas jämlika möjligheter att ägna sig åt konst i kommunerna.

Effekter:

- Konstens synlighet och effekt ökar regionalt och lokalt.
- Utvecklingsbehoven inom konsten och den övriga kulturen blir bättre beaktade i den regionala och lokala utvecklingsverksamheten. Samtidigt tar konst- och kulturområdet hänsyn till de möjligheter för utveckling av området som öppnas genom verksamheter och samarbete i andra områden.
- Medborgarnas kulturella kapital, kreativa kunnande, sociala sammanhållning och välbefinnande blir starkare när deras delaktighet ökar och tjänsterna inom konst och konstfostran blir bättre.

Förslag 11: Centret för konstfrämjande minskar fragmenteringen av finansieringen och utvecklar sina stödformer i en mer strategisk riktning på så sätt att de olika stödformerna bättre tillgodoser de rådande behoven på konstfältet. Centret för konstfrämjande minskar antalet stödformer och strävar efter att höja de genomsnittliga stödbeloppen.

Effekter:

- Genom att bevilja tillräckligt stora understöd kan man förstärka verksamhetens kvalitet, göra det möjligt att betala löner med stöd och öka stödets effektivitet.

Förslag 12: Den på kollegial bedömning baserade modellen för utvärdering av ansökningar om understöd som Centret för konstfrämjande och konstkommissionerna i anslutning till centret använder förnyas. I anslutning till detta används reformerna i vissa andra länder och Finlands Akademi utvärderingsmodell som jämförelsepunkt. Anslagen för bedömning vid Centret för konstfrämjande utökas så att det är möjligt att betala bedömarna arvoden som bättre motsvarar bedömningsarbetets karaktär och mängd.

Effekter:

- Förfarandet för bedömning av och beslut om ansökningar inom konstkommissionsväsendet blir enhetligare, klarare och effektivare.

Förslag 13: Arbets- och näringsministeriet och undervisnings- och kulturministeriet utvecklar i samarbete finansieringsmöjligheter och former av stöd och rådgivning som tar hänsyn till särdragen hos de kreativa branscherna. Det får inte uppkomma skuggområden mellan den finansiering som beviljas inom undervisnings- och kulturministeriets förvaltningsområde och

den finansiering som arbets- och näringsministeriet/Business Finland/närings-, trafik- och miljöcentralerna beviljar.

Effekter:

- Företag i de kreativa branscherna som bygger på konstnärlig verksamhet eller utnyttjar denna får bättre tillträde till finansiering som är riktad till företag än i dag. Konstnärer som arbetar genom ett företag får större möjligheter och beredskap att utöka och expandera sin verksamhet.
- Företag i de kreativa branscherna kan växa och internationaliseras bättre än i dag.
- Företag i de kreativa branscherna kan anställa fler konstnärer och andra experter än i dag.

Förslag 14: Olika instanser som finansierar konst (staten, kommuner, stiftelser) ökar samarbetet och är informerade om den finansiering som de övriga aktörerna beviljar samt om dess utveckling och inriktning.

- *Effekter:* Genom samarbetet kan de finansierande instanserna bättre utveckla det konststöd som beviljas i Finland som helhet.

Tema 3 Konst är arbete och ska behandlas som sådant.

Förslag 15: Undervisnings- och kulturministeriet och Centret för konstfrämjande utreder konsekvenserna av att konstnärstipendierna skulle ändras till anställningsförhållanden och lön som betalas för arbetet och genomför ett försök i detta område. Konstnärens frihet att välja sina motiv och metoder bevaras som utgångspunkt för konstnärligt arbete som utförs i anställningsförhållanden (jfr den vetenskapliga friheten vid universiteten).

Effekter:

- *Utifrån utredningens resultat och de erfarenheter och resultat som erhålls genom försöket är det möjligt att bedöma huruvida det vore ändamålsenligt att ombilda de statliga stipendierna för konstnärligt arbete till finansiering som beviljas för konstnärligt arbete och som möjliggör arbete inom ett anställningsförhållande och förstärker konstnärens sociala trygghet. Samtidigt blir det möjligt att beräkna hur mycket reformen skulle kosta.*

Förslag 16: Nivån på statens konstnärstipendier utökas med hälften, dvs. till 31 000 euro om året från och med år 2020, så att konstnärstipendiernas eftersläpning kan åtgärdas och konstnärernas möjligheter att få sin utkomst genom det konstnärliga arbetet ökar.

Konstnärstipendierna ska vara på en sådan nivå att de motsvarar konstnärernas höga utbildningsnivå, räcker till för att täcka levnadskostnaderna under stipendieperioden och gör det möjligt för konstnären att koncentrera sig på det arbete för vilket stipendiet är avsett.

Effekter:

- *Konstnärernas problem med utkomsten minskar och konstnärerna får bättre sin utkomst av sitt konstnärliga arbete än i dag.*
- *Enligt de författningar som gäller i dag påverkar en höjning av nivån på statens konstnärstipendier också nivån på skattefriheten för stipendier som beviljas av stiftelser och andra privaträttsliga aktörer. Det innebär att konstnärernas möjligheter att få sin utkomst av det konstnärliga arbete som de utför förbättras också till den del som gäller annan finansiering av arbetet.*

Förslag 17: Antalet extra konstnärspensioner utökas från nuvarande 51 fulla pensioner som beviljas i dag till 100 pensioner, så att pensionsskyddet för de stora konstnärsåldersklasserna – och särskilt för dem som i huvudsak arbetat utan anställningar som ackumulerat pensionsskydd – blir tryggt.

Effekter:

- *Ökningen av antalet extra konstnärspensioner åtgärdar bristerna i konstnärernas pensionsskydd.*
- *Konstnärer utför ofta konstnärligt arbete under hela sitt liv. Konstnärspensionen förbättrar konstnärens möjligheter att satsa på konstnärligt arbete också när han eller hon blir pensionerad.*

Förslag 18: Undervisnings- och kulturministeriet och Centret för konstfrämjande fäster uppmärksamhet på att utvecklingen av löner och andra ersättningar som betalas till konstnärer för deras konstnärliga arbete ges stöd med statens finansiering. I fråga om arbetsgrupper som får stöd rekommenderar Centret för konstfrämjande att man i stället för stipendier betalar lön för det konstnärliga arbete som utförs i projektet.

Effekter:

- *De löner och ersättningar som betalas till konstnärer för konstnärligt arbete blir fler och större.*

Förslag 19: Undervisnings- och kulturministeriet och Centret för konstfrämjande beaktar förändringarna i arbetslivet och konstnärens arbete när de utvecklar konststödet. Utgångspunkten ska vara att konstnären kan utföra sitt arbete i ett anställningsförhållande eller som företagare och att dessa former av arbete kan varvas med varandra och så att konstnären kan få sin utkomst från flera källor.

Effekter:

- Konstnärens möjligheter att försörja sig från olika utkomstskällor med konstnärligt arbete eller med arbete som utnyttjar konstnärligt kunnande förbättras.

Förslag 20: Upphovsrätten är en immateriell tillgång som tillhör upphovsmannen och upphovsrättsersättningen är en del av konstnärens inkomster. Staten stödjer konstnärernas kunnande som gäller upphovsrätterna. Utbildning om ärenden som gäller upphovsrätt utökas på alla nivåer inom studierna från den grundläggande utbildningen till fortbildningen.

Effekter:

- När konstnärerna får mer kunskaper om upphovsrätten kan de själva bättre bedöma vilka rättigheter som uppkommit för dem och besluta vilka rättigheter de överlåter, till vilken instans och till vilka villkor.
- Konstnärens möjligheter att ekonomiskt utnyttja sitt kapital av upphovsrätter ökar.

Förslag 21: Utbildningen inom konst ska ge personen goda färdigheter att verka som konstnär och att utföra konstnärligt arbete i en omvärld som förändras konstant. Undervisnings- och kulturministeriet, Utbildningsstyrelsen och Centret för konstfrämjande möjliggör och främjar dialogen mellan läroanstalter och högskolor som ger utbildning i konst och konstfältet. Särskild uppmärksamhet fästs på de effekter som förändringarna i det konstnärliga arbetet har på kompetensbehoven, arbetslivsfärdigheterna och utbildningsmängderna samt på fortbildningsbehoven och möjligheterna till fortlöpande inläring.

Effekter:

- Utbildningen inom konst och kultur utvecklar konsten och samhället. När de förändringar som gäller konstnärligt arbete och konstnärlig verksamhet samt verksamhetsmiljön för konsten beaktas i utbildningen i konst och kultur, förbättras sysselsättningsförmågan hos konstnärer och andra aktörer i kulturbranschen. Kulturbranschernas sysselsättande och ekonomiska effekt i samhällsekonomi ökar.

Bakgrund till arbetsgruppens förslag

Allmänna förändringar i omvärlden

Många omvärldsförändringar i samhället påverkar konst- och konstnärspolitiken. Befolkningsstrukturen förändras: befolkningen åldras, de unga åldersklasserna blir mindre och andelen befolkning med utländsk bakgrund ökar. Urbaniseringen ökar och tillväxtcentra får större betydelse. Värden, värderingar och levnadsvanor blir mer pluralistiska. Individualiteten betonas; möjligheterna att förverkliga sig själv och det personliga välbefinnandet upplevs som viktiga. Även social sammanhållning och gemenskap uppskattas och eftersträvas, men främst i grupper av personer som har likadana värderingar och levnadsvanor. Olika befolkningsgrupper differentieras från varandra. Det uppkommer konflikter mellan värderingar och levnadsvanor. Ojämlikheten och utslagningen ökar. Konsumtions- och servicevanorna och -behoven blir mångsidigare genom differentieringsutvecklingen.

Globaliseringen fortsätter och gör den internationella konkurrensen i olika branscher hårdare. Det internationella beroendet mellan olika parter ökar. Digitaliseringen utvecklas snabbt, och genom det förändras produktions-, närings-, arbets- och servicestrukturerna. Robotiseringen och artificiell intelligens vinner spridning. Nya yrken, former av arbete, verksamhetsnätverk och inkomstmöjligheter uppkommer. Betydelsen av att lära sig nya saker under hela livet betonas ytterligare. Verksamheter, branscher och tjänster som förutsätter kreativitet, kunnande och immateriell produktion får större betydelse i samhällsekonomin. Omvälvningen i medievärlden sammanflätas med digitaliseringen.

Globala hot för med sig osäkerhet. Sådana hot är särskilt klimatförändringen, globala flyttrörelser, internationella kriser, ifrågasättandet av demokratins principer samt politisk instabilitet i olika länder och områden.

Förändringarna i omvärlden leder till att verksamhets- och styrsystemen för samhället och dess olika områden utsätts för ett hårt tryck. Systemen måste vara uppdaterade och tillräckligt flexibla så att de kan anpassas efter förändringar och nya utvecklingsbehov.

Centrala förändringar som gäller konstens betydelse och användning

En viktig konsekvens av de allmänna förändringarna i omvärlden med tanke på konst- och konstnärspolitiken är att konstens, kulturens och de kreativa branschernas betydelse ökar som både produktions- och servicesektor. Deras ökande inverkan syns på det globala, nationella, regionala och lokala planet.

I EU-området sysselsätter kultur direkt 8,4 miljoner människor, medan företag inom kulturbranscherna och de kreativa branscherna uppskattas sysselsätta över 12 miljoner människor, vilket är 7,5 procent av arbetskraften i EU. I Finland sysselsätter den snävare definierade kulturbranschen 3,5 procent av arbetskraften. År 2016 utgjorde hushållens utgifter för kultur och fritid 10,5 procent av alla konsumtionsutgifter.

Satsningarna på konst och kultur är inte tillräckligt stora i relation till deras betydelse för samhällets och ekonomins utveckling. Konstens och kulturens viktigaste betydelse anknyter till de upplevelser och erfarenheter och andra direkta effekter som de ger upphov till. De kan inte mätas i siffror. Under de senaste åren har gott om forskningsdata erhållits om hälso- och välfärdseffekterna, men även de är en del av de effekter som anknyter till upplevelserna och erfarenheterna.

Konsten finns i kulturens och den kreativa verksamhetens kärna (se diagram 1). Konstens särskilda betydelse som mänsklig verksamhet framgår också av Finlands grundlag, som tryggar konstens frihet. I grundlagen – som en del av de kulturella rättigheterna och möjligheterna att utveckla sig själv – tryggas också människornas rätt att njuta av konst.

Det ökande intresset för konst och den ökande marknads- och servicerelaterade efterfrågan i anslutning till den gäller olika former av konstnärligt uttryck, produkter och tjänster. De estetiska behoven gäller både det personliga livet och boende- och levnadsmiljöerna. Efterfrågan på och användningen av konst och de levnadsvanor som anknyter till detta differentieras efter befolkningsgruppernas varierande behov och förväntningar. Utmaningen med tanke på konstens publikrelation och sociala inverkan är att få kontakt med människor som konsumerar konst eller använder konsttjänster endast i liten omfattning.

Till följd av globaliseringen och digitaliseringen fungerar konst- och kulturbranschen i allt högre grad direkt på en global marknad. Konstnärernas arbete är ofta internationellt från första början. Den digitala tekniken ger konstnärer möjligheter att använda nya metoder och uttrycksformer och att med hjälp av de nya sätten publicera och distribuera sina konstverk globalt. Genom plattformsekonomin förändras de tjänster, distributionskedjor, affärsmodeller och intjäningsmöjligheter som anknyter till den konstnärliga produktionen. De nya digitala plattformarna möjliggör en mer direkt koppling mellan utbud och efterfrågan än tidigare, men problemet är att marknaden centraliseras till ett fåtal stora aktörer. Olika förmedlarfunktioners och -aktörers roll betonas, särskilt i fråga om dem som strävar efter att etablera sig på den internationella marknaden.

Strukturerna för stöd och finansiering inom konstområdet utvecklades i huvudsak på 1960- och 1970-talen för att motsvara de samtida samhälls- och konstpolitiska behoven. Konstpolitiskt fanns det ett behov att skapa moderna stödformer och administrativa strukturer för konsten och konstnärerna. Samhällspolitiskt rådde ett behov att koppla konsten (och kulturen) till strukturerna för den välfärdsstat som var under utveckling. Efter det här har stödformerna utökats och strukturerna förstärkts på olika sätt, och lagstiftningen har reformerats av olika anledningar. Det är nödvändigt att se över stöd- och finansieringsstrukturerna kritiskt i ljuset av de förändringar som skett i konsten och dess verksamhetsmiljö. Dessutom gäller det att beakta den starka utvecklingen av utbildningen inom konst och kultur från och med 1980-talet. Konstens och konstnärernas samhälleliga ställning motsvarar inte de investeringar som gjorts i utbildningen i detta område och inte heller konstnärernas kunnande.

Utmaningarna för konstfrämjandet

Förändringarna i konsten och dess verksamhetsmiljö utmanar uppfattningarna om konsten, uppskattningen för konsten och växelverkan mellan konsten och det övriga samhället och, i anslutning till dessa, konstens ställning i fråga om besluten och finansiering som gäller detta. Förändringarna utmanar strukturerna för

stöd och finansiering både inom konsten och inom andra områden. Förändringarna utmanar arrangemangen för konstnärernas utkomst och utbildningen inom olika konstarter.

Konstens ställning i samhället

Människornas uppfattningar och föreställningar om konsten varierar beroende på deras personliga värderingar och upplevelser. Dessa uppfattningar och föreställningar är ofta föråldrade. Det är viktigt att uppfattningarna om konstens ställning och roll i samhällsutvecklingen identifierar konstens grundläggande värde som mänsklig verksamhet som utvecklare av både kulturen och samhället, och i anslutning till detta, konstens ökande samhällliga och ekonomiska betydelse. Dessutom ska de förändringar som skett i själva konsten identifieras.

Konstnärlig verksamhet är mångsidigare än tidigare. Processerna i anslutning till utövandet, distributionen och konsumtionen av konst har kopplingar till mer allmänna processer inom serviceverksamheten och produktionen, och som verksamhetsområde kopplas konsten till andra verksamhetsområden. I de här kopplingarna får konsten samhällsrelaterat mervärde som kan handla till exempel om konstens effekter som ökar den ekonomiska produktiviteten samt dess sociala effekter och effekter på levnadsmiljöerna (se diagram 2). Konstens grundläggande karaktär och värde som verksamhet som ger uttryck för och förverkligar mänsklighetens natur och dess effekter som berikar livet och gynnar samhället står inte i strid med varandra. Det uppkommer dock inga samhällseffekter utan konstnärens arbete. Effekter uppkommer inte utan att konstens frihet genomförs. Effekter uppkommer inte utan att främjandet av konsten ges tillräckliga resurser.

Politiken för konstfrämjande kopplas till det bredare området för kulturfrämjande politik. För den offentliga maktens del i Finland är det både staten och kommunerna som ansvarar för den. Även många stiftelser och andra privata aktörer bidrar till att främja konsten.

Den offentliga makten ansvarar för att i enlighet med grundlagen trygga konstens frihet och människornas rätt att njuta av konst, vilket bland annat innebär att det ska finnas tillräckliga konst- och kulturtjänster. Den offentliga makten fullföljer sin uppgift när den tar hänsyn till de allmänna förutsättningarna för utövandet, distributionen och mottagningen av konst. Traditionellt har detta inneburit att man beaktat att Finland är ett litet språk- och kulturområde med en liten marknad för konsumtion av konst och kultur. Även om globaliseringen och internationaliseringen också gäller konsten, är denna omständighet fortfarande viktig. På grund av detta ska den offentliga makten inte bara sköta om konstens och kulturens infrastruktur och verksamhetens allmänna förutsättningar utan även om att sådana för konstens och kulturens utveckling viktiga funktioner som inte kan fortleva endast med stöd av marknadsefterfrågan får stöd.

I statsförvaltningens struktur anknyter kultur och konst i första hand till undervisnings- och kulturministeriets uppgifter. I statsbudgeten finns ett separat kapitel för detta: 29.80. konst och kultur (se diagram 3). Anslagen i detta kapitel har länge stannat på samma nivå och har således inte ökat i samma takt med ökningen av konstens och kulturens samhällliga och ekonomiska betydelse. Anslagen utgör 0,8 procent av de totala anslagen i statsbudgeten. Det är motiverat att öka denna andel. Dessutom gäller det att notera att mer än hälften av finansieringen av konst och kultur bygger på vinster från penningspelsverksamheten. Denna omständighet är i fortsättningen ännu mer problematisk än tidigare på grund av de osäkerhetsfaktorer som förknippas med ställningen av och intäktsutvecklingen hos Veikkaus

Ab, som ordnar penningspelsverksamhet med ensamrätt. Tipsbolagets monopolställning ifrågasätts och det kan bli nödvändigt att också bevilja andra aktörer rätt att ordna spelverksamhet. De nya åtgärder som vidtas för att förebygga olägenheter till följd av spelberoende torde komma att minska intäkterna.

Åtgärderna för främjandet av konst och kultur gäller allt oftare också andra områden än enbart undervisnings- och kulturministeriets förvaltningsområde. Främjande av hälsa och välbefinnande med hjälp av konst och kultur anknyter till de social- och hälsopolitiska målen. Näringsverksamhet som har en koppling till konst, kultur och de kreativa branscherna anknyter till de närings- och sysselsättningspolitiska målen. Under de senaste två årtiondena har olika åtgärder vidtagits i statsförvaltningen för att öka samarbetet mellan förvaltningsområdena. Även om detta samarbete gett enskilda goda resultat och erfarenheter, påverkas samarbetet fortfarande av problem av vilka en del är strukturella, medan en del anknyter till olika områdens anseende och till en benägenhet att "prata förbi varandra". Det är viktigt att hitta en verksamhetsmodell med hjälp av vilken det är möjligt att fördela ansvaret på olika förvaltningsområden och aktörer och att åtgärda dessa problem.

Informationsproduktionen inom konst och kultur ska betjäna samhällsdialogen om konst och kultur samt behoven inom ledningen av branschen med hjälp av information och uppföljningen och utvärderingen av verksamheten. I dagens läge är den statistiska informationen och den övriga informationen som betjänar politiken, uppföljningen och utvärderingen oenhetlig. Den saknar dessutom en enhetlig plattform. Med tanke på konstpolitiken är det särskilt viktigt att utveckla och förenhetliga sådana grundläggande uppgifter om de olika konstarterna som också gör det möjligt att jämföra dem med varandra. En mer enhetlig och heltäckande kunskapsbas skulle även stödja en faktabaserad diskussion och interaktion med andra förvaltningsområden och aktörer.

Stöd- och finansieringsstrukturerna för konstbranscherna

Grunden för den stöd- och finansieringsstruktur som gäller konstområdet i dag skapades genom lagen om organisering av konstens främjande, som trädde i kraft 1968, och genom lagen om konstnärsprofessorer och statens konstnärsstipendier, som trädde i kraft år 1970. Även statens och länens konstkommissioner grundades under denna period. Lagen om kommunernas kulturverksamhet trädde i kraft 1981.

Museiverksamheten upptogs i systemet med statsandelar 1989 och till följd av statsandelsreformen för kommunerna upptogs även teatrar och orkestrar i systemet 1993. Då stiftades också museilagen samt teater- och orkesterlagen. Lagen om grundläggande konstundervisning stiftades 1998.

Staten finansierar konst och kultur med olika finansieringsmedel som har var sin styrmekanism. Utgifterna för ämbetsverken inom området för konst och kultur finansieras genom statsbudgeten som driftskostnader, och ämbetsverken omfattas av undervisnings- och kulturministeriets resultatstyrning. Centret för konstfrämjande är ett ämbetsverk inom området för konst. Dess lagstadgade uppgift är att främja konsten nationellt och internationellt och även kulturen till den del den uppgiften inte hör till någon annan myndighet. Lagen om Centret för konstfrämjande trädde i kraft 2012.

Staten finansierar teatrar, orkestrar och museer som är verksamma i kommunerna och upptagits i statsandelssystemet med statsandelar. Systemet är kalkylbaserat. De villkor för behörighet att få statsandelar som föreskrivs i lagen styr vilken verksamhet som får stöd. Statsandelsfinansieringen av kulturverksamheten i kommunerna (de allmänna bibliotekens och den invånarspecifika grundläggande

konstundervisningens statsandel finansiering) ingår i statens budget för grundläggande service. Finansieringen är kalkylmässig och av en allmän karaktär, vilket innebär att staten inte specificerar hur finansieringen används i kommunerna.

Nationella konst- och kulturinstitutioner får sin finansiering i form av statsunderstöd som förknippas med resultatstyrning av institutionerna. Inom området för konst och kultur används statsunderstöd också för att stödja många andra konstnärliga och kulturella verksamheter och bl.a. organisationer i området. Verksamheten styrs av kriterierna för beviljande av statsunderstöd. Konstnärer beviljas konstnärsstipendier och projektstipendier inom ramen för ett system med kollegial bedömning.

I undervisnings- och kulturministeriets kulturpolitiska strategi 2025, som blev färdig 2017, konstateras att "stöd- och finansieringsstrukturerna svarar dock inte tillräckligt väl mot utvecklingen inom de olika konstarterna och de nya uttrycksformerna, eller mot internationaliseringen som uppvisar mycket varierande former och tillvägagångssätt". I systemet för finansiering av konst och kultur har gjorts kompletterande reformer utgående från behov i olika delar av systemet. Den senaste av dessa kompletteringar var arbetet med att reformera statsandelssystemet för konst- och kulturinstitutioner, som inleddes 2016 och om vilket arbetsgruppen lämnade sitt förslag i början av 2018. För museernas del genomförs reformen 2019. För scenkonstens del har reformen överförts till fortsatt beredning. I det här skedet genomförs en reform som gäller det fria fältet inom dessa branscher. Verksamhetsunderstöd kan beviljas för ett eller tre år. Dessutom är det möjligt att bevilja femåriga utvecklingsunderstöd. Avsikten är att verksamhetsunderstöd också skulle kunna beviljas produktionsföretag och -plattformar. De aktörer som inte uppfyller villkoren för erhållande av verksamhetsunderstöd kan beviljas ett specialunderstöd av engångskaraktär.

För att konstens och kulturens fulla samhällspotential ska kunna förverkligas i högre grad än i dag som en del av konstens, kulturens och de kreativa branschernas ökande betydelse är det nödvändigt att fortsätta arbetet med att reformera strukturerna och finansieringen utgående från ett ekosysteminriktat tänkande. En förståelse av konstpolitiken som bygger på ekosystemtänkande förutsätter ett övergripande sätt att hantera de utmaningar som gäller konstfrämjandet. Det är nödvändigt att identifiera de olika funktioner som anknyter till det konstnärliga kreativa arbetet (se diagram 4). Det är också nödvändigt att inte bara granska enskilda aktörer och enskilda konstarter utan också helheten, och särskilt de interaktiva relationerna mellan olika funktioner och aktörer och samordningen av dem.

Fältet av konstutövare och sätten att utöva konst är i dagens läge till stora delar annorlunda än under den period då stöd- och finansieringsstrukturernas grund byggdes upp på 1960- och 1970-talen. Antalet konstnärer har ökat och aktörsfältet har blivit mångsidigare. Multikonstnärlig verksamhet och annan verksamhet som överskrider gränserna mellan konstarter och genrer har ökat. Konst produceras som samproduktion på olika slags plattformar som också kan finnas på webben. Nya former av och plattformar för uttryck, verksamhet och produktion uppkommer hela tiden.

På konstfältet har man redan länge kritiserat statsandelssystemet för att det saknar flexibilitet och delar in dem som kommit in i systemet och dem som blivit utanför i två kaster. Förslaget om reform av statsandelssystemet åtgärdar problem i anslutning till detta genom att tillföra systemet mer flexibilitet. Detta gäller emellertid endast de museer och scenkonster som systemet omfattar i enlighet med det som föreskrivs i de lagar som gäller dem. Ytterligare en utmaning är att de nuvarande finansieringssystemen är alltför konststartspecifika trots den utveckling som skett inom konsten och i dess verksamhetsmiljö. Med tanke på konstens interna utveckling upplevs det som viktigt att systemet för konststöd inte begränsar eller

styr konstens egen utveckling alltför mycket, utan att det är tillräckligt flexibelt även i detta avseende och bättre tillåter stöd till nya uttrycksformer eller verksamheter som överskrider genregränserna.

En sådan förändring som beskrivs ovan syns också bl.a. i doktorandundervisningen vid Konstuniversitetet när det gäller att göra olika områden inom konstundervisningen mer enhetliga. Till exempel undervisningen för doktorexamen vid Konstuniversitetets Bildkonstakademi och Teaterhögskola är till många delar gemensam. Dessa förändringar som skett inom utbildningen både återspeglar och stödjer den förändring som skett på konstfältet. Inom utbildningen anses att de centrala frågor som gäller konsten är sammanfallande trots de olika konstarnas och -formernas särdrag. Detta betyder att undervisningen gynnar alla områden.

I fråga om stöd- och finansieringsformerna är det också nödvändigt att studera konststartsspecifika behov och att åtgärda de problem och brister som gäller dem. Det är viktigt för funktionen av respektive konststart att 1) det finns utbildning för konstnärlig verksamhet, 2) konstnärlig produktion ges stöd genom finansiering, 3) det finns aktörer och kanaler för förmedling, distribution och annan spridning av konst och att 4) publiken kommer i kontakt med konst. Dessutom behövs 5) konstforskning och -kritik. Alla delar i denna kedja ska vara fungerande och stå i rätt relation till varandra, så att helheten är välfungerande och de mentala och ekonomiska satsningar som gjorts har effekt.

Det finns systemiska brister särskilt inom stödet och finansieringen av de visuella konsterna. De har inget sådant statsandelssystem som scenkonsten, där både staten och kommunerna deltar tillsammans i finansieringen av verksamheten. Däremot står statens konstnärstipendier för en större andel inom de visuella konsterna än inom de konstarter som omfattas av statsandelssystemet. För de visuella branscherna borde skapas strukturer och finansieringsmodeller med vilka det är möjligt att trygga att nutidskonst kan utövas och presenteras överallt i landet. När dessa strukturer och modeller byggs upp gäller det att ta hänsyn till mångfalden och de olika verksamhetsmodellerna inom de visuella konsterna. Som visuella konst har traditionellt räknats mycket varierande verksamhetsformer från en enskild konstnärns arbete till konstverk som genomförs av grupper av olika storlek (t.ex. måleri och grafik samt performancekonst och installationer av rörliga bilder). Vid utvecklingen både av stödet och finansieringen till den visuella branschen och stödet och finansieringen till konsten i allmänhet gäller det att beakta att de ska möjliggöra olika former av arbete och genomförande av konst (arbete ensam och i grupp och i olika former av gemenskaper).

Utvecklandet av strukturen för konststöd och -finansiering sker i ett fält av spänningar som råder mellan förväntningarna på flexibilitet, konststartsspecifika utvecklingsbehov och kravet på jämlik behandling av olika konstarter. När avgöranden görs ska uppmärksamhet också fästas på förändringar som sker i omvärlden. Likaså gäller det att skapa balans mellan konst- och kulturpolitikens viktigaste mål, som dels anknyter till behovet att trygga konstens frihet och förutsättningarna för konstnärligt arbete, dels till behovet att göra konsten och kulturen tillgänglig för allmänheten. Konstens tillgänglighet kan genomföras antingen på marknaden eller i form av tjänster som den offentliga makten tryggar. På marknaden är efterfrågan den styrande principen. Som en offentlig tjänst ska konsten vara regionalt och socialt jämlikt tillgänglig.

En av de faktorer som anknyter till omvärlden är den ökande internationaliseringen, men även på den här punkten är utmaningen i anslutning till systemet för konststöd och -finansiering tudelad. Å ena sidan är konst internationell redan definitionsmässigt: impulser, idéer, tankar, erfarenheter och stilar har alltid varit rörliga. Å andra sidan har internationaliseringen ökat och fått nya former, särskilt genom digitaliseringen.

Det råder ett behov att säkerställa att stöd- och finansieringssystemet identifierar de nya behoven i samband med internationaliseringen och att tillräckliga resurser reserveras för dem.

Det regionala konstfrämjandet

I Finlands administrativa struktur har det regionala planet varit föremål för många förändringar under de senaste årtiondena, och detta är fallet även just nu. Området för kultur och konst har inte haft någon framträdande ställning i dessa reformer, men förändringarna har viss inverkan på området, särskilt med tanke på behoven av regionalt samarbete.

Centret för konstfrämjande har 11 verksamhetsställen som utför centrets uppgifter. Det huvudsakliga verksamhetsstället finns i Helsingfors, och de 10 övriga verksamhetsställena finns runt om i Finland. Vid Centret för konstfrämjande arbetar cirka 40 tjänstemän. Dessutom har centret cirka 40 visstidsanställda länskonstnärer som arbetar på olika håll i Finland. Både länskonstnärernas och tjänstemännens arbete är rörligt. Cirka 15 tjänstemän har placerats i Helsingfors, och vid vart och ett av de övriga verksamhetsställena arbetar 1–3 tjänstemän och 1–4 länskonstnärer. Verksamhetsställena är små (det minsta har en tjänsteman), strukturen är splittrad och verksamhetsställena ligger ofta i ett av staten anvisat ämbetshus, långt från konstfältet.

Antalet organ som utför utvärdering av konst, dvs. konstkommissioner och -nämnder, är sammanlagt 22, av vilka 13 är regionala kommissioner. Tjänstemännen vid Centret för konstfrämjande (specialsakkunniga och planerare) bereder konstkommissionernas och de regionala konstkommissionernas möten. En del av tjänstemännen i regionerna arbetar dessutom i program som anknyter till utvecklingen av förutsättningarna för utövandet av konst.

Med den splittrade strukturen är det svårt att uppnå tillräcklig effektivitet inom konstfrämjandet. Om avsikten är att öka konstens och konstfrämjandets genomslagskraft i samhället och dialogen mellan Centret för konstfrämjande och konstnärerna, bör de regionala verksamhetsmodellerna och strukturerna för konstfrämjandet reformeras.

Med tanke på den regionala utvecklingen som helhet är det viktigt att uppgifterna inom konstfrämjandet skulle integreras starkare med de befintliga regionala konstnärernas och konstorganisationernas arbete och med den övriga regionala utvecklingsverksamheten. Aktörerna och utvecklingsprogrammen borde vara tillräckligt starka och överskrida gränserna mellan olika konstarter. Det är viktigt att förstärka multiprofessionella aktörsstrukturer som möjliggör lokalt avlönat konstnärligt arbete, förutsättningarna för produktion av konst och konstens tillgänglighet. Konstfrämjandet i regionerna ska ses som en näring, inte endast som en tjänst.

Konstens synlighet och växelverkan i regionerna kan ökas också genom att utveckla och uppmuntra nätverken för institutionella aktörer som verkar lokalt (kommunernas kulturverksamhet, skolor, bibliotek, museer). Biblioteksväsendet fungerar redan i dagens läge på många sätt som gör det möjligt att tillhandahålla konst och kultur lokalt, men dessa verksamhetsätt kan utvecklas vidare. Även skolans verksamhet kan utvecklas i samma syfte. Verksamheten inom konst- och kulturfostran samt konst- och färdighetsämnen i grundskolan skapar grunden för konstfostran och konstundervisningen. Konstnärlig verksamhet kan integreras i allt större utsträckning i undervisningen i skolan och skoldagen än i dag. Det är

nödvändigt att förbättra tillgången till målinriktad, stegvis avancerande grundläggande konstundervisning både geografiskt och inom olika konstarter.

Konstens och kulturens betydelse i kommunernas verksamhet tillsammans med de övriga sektorerna inom bildningsväsendet kommer att framhävas genom de planerade social- och hälsovårds- och landskapsreformerna. Konst och kultur kan också vara faktorer som kommunerna kan använda för att differentiera sig bl.a. i fråga om deras image och attraktivitet. Avsikten är att den nya lagen om kommunernas kulturverksamhet träder i kraft 2019. Lagen förstärker möjligheterna att utveckla kulturverksamheten i kommunerna. Lagen understryker att konsten och kulturen ska vara tillgänglig för alla befolkningsgrupper i kommunens verksamhet. Lagen betonar även främjandet av kulturens effekter bland annat på människornas välfärd och kommunernas livskraftighet. En av lagens sju uppgifter är att skapa förutsättningar för konstnärligt arbete och konstnärlig verksamhet. Möjligheterna till detta varierar dock kraftigt från kommun till kommun. Genom att utveckla det regionala samarbetet och nätverken inom konst och kultur skulle det vara möjligt att förbättra genomslagskraften hos den regionala verksamheten som anknyter till konst och kultur, men också kommunernas – särskilt små kommuners – möjligheter att fullfölja målen och uppgifterna i lagen om kommunernas kulturverksamhet.

Konststödet former och systemet för kollegial bedömning

Centret för konstfrämjande samt konstkommissionerna och nämnderna i anslutning till det delar årligen ut drygt 35 miljoner euro i stipendier till yrkeskonstnärer och understöd till sammanslutningar inom konstområdet. Centret för konstfrämjande har för närvarande 21 stödformer. Centret får årligen cirka 14 000 ansökningar och antalet sökande är cirka 7 500, vilket innebär att en sökande gör i genomsnitt två ansökningar varje år.

Flera konstnärer och sammanslutningar söker finansiering på många olika håll. Om finansiering erhålls från olika håll, sker också rapporteringen i anslutning till de olika stipendierna och understöden separat. På grund av den vidsträckt kommissionsstrukturen och den konststartsspecifika budgeteringen av anslagen är det stödsystem som Centret för konstfrämjande använder fragmenterat. Detta innebär att finansieringen delas upp både på grund av genregränserna och av andra anledningar i mycket små delar. Den fragmenterade finansieringen stödjer inte det nuvarande konstfältet, utvecklingen av konstens kvalitet och den eventuella utbetalningen av lön till konstnärerna på bästa möjliga sätt.

Åtgärder har vidtagits för att utveckla konstkommissionsväsendets kommissionsstruktur på så sätt att den bättre skulle motsvara det nuvarande läget inom konstutövningen. Avsikten har varit att förhindra att nya former av konstutövning missgynnas och passeras för att de inte identifieras. Den vida definitionen av kommissionerna, t.ex. kommissionerna för visuell konst, scenkonst och audiovisuell konst, återspeglar förändringen av verksamhetsmodellerna inom området för konst och vittnar om en strävan att anpassa strukturerna enligt den förändrade situationen. Konststipendier beviljas med stöd av kollegial bedömning och sakkunskap inom de olika konstarterna. Grunden för detta förfarande skapades i lagen om konstfrämjande som stiftades 1968. Förfarandet genomför konstens frihet på stödsystemnivå och systemet med kollegial bedömning har betraktats som en central förutsättning för genomförandet av konstens frihet. I anslutning till den helhetsreform av konstkommissionssystemet som trädde i kraft 2012 ansåg man att det var ändamålsenligt att ha kvar systemet med kollegial bedömning, även om andra strukturella förändringar gjordes i konstkommissionssystemet.

I dagens läge finns det missförhållanden i systemet med kollegial bedömning som kräver att systemet ses över och uppdateras. För närvarande har medlemmarna/de kollegiala bedömarna i de konstkommissioner som fungerar vid Centret för konstfrämjande stora arbetsmängder, medan arvoden för arbetet är små (mötesarvoden). Dessutom har systemet kritiserats bl.a. för bristande transparens. En central skillnad i förhållande till exempel till Finlands Akademi utvärderingssystem är att den kollegiala bedömningen och besluten om finansiering har differentierats från varandra vid Finlands Akademi. Utvärderingspanelerna ger ett skriftligt utlåtande om forskningsplanerna medan finansieringsbesluten fattas i kommissioner. En annan betydande skillnad är att 95 procent av utvärderarna är utlänningar. Den internationella utvärderingen ger en bild av kvaliteten på forskarnas arbete i jämförelse med den internationella nivån. Finlands Akademi finansieringssystem som är avsett för forskare skiljer sig från det gällande systemet med statliga konstnärstipendier också i det avseendet att stöd beviljas forskare och forskargrupper på så sätt att finansieringsbesluten omfattar både löne- och forskningskostnaderna.

En starkare dialog och ett starkare samarbete mellan olika förvaltningsområden behövs också på riksnivå, så att systemen för konststöd och -finansiering bättre ska motsvara utvecklingsbehoven inom konsten och på ett mer allmänt plan inom de kreativa branscherna. En central utmaning för utvecklingen av dessa områden och för förverkligandet av deras ekonomiska potential är att de borde ha lättare tillträde till former av stöd och rådgivning som är avsedda för företag än vad fallet är i dag. En ytterligare utmaning är att säkerställa finansieringskedjan på så sätt att finansiering som beviljas från undervisnings- och kulturministeriets förvaltningsområde och från arbets- och näringsministeriets förvaltningsområde kompletterar varandra och att det inte uppkommer omotiverade skuggområden som förhindrar att konstnärliga innovationer och tillämpningar uppkommer och vidareutvecklas till affärsverksamhet. När det gäller att öka den tillämpade användningen av konst inom andra konstområden, till exempel inom konst- och kulturverksamhet som främjar välfärden och hälsan, är utmaningen att få social- och hälsovården att förbinda sig vid verksamheten och dess utveckling genom att anvisa resurser för detta ändamål.

Den övergripande strategiska utvecklingen av finansieringen av konsten förutsätter dels att statens finansiering granskas som en helhet, dels att den finansiering som staten anvisar konsten granskas i relation till andra betydande finansiärer av konst i Finland, dvs. kommunerna och stiftelserna. I den här helheten av finansiering skapas förutsättningar för utövandet av konst och för konstens möte med sin publik.

Konstnärernas ställning

Behovet att utveckla konstpolitiken och stödsystemet för konstarna framhävs av det att konstnärernas utbildning, konstnärens färdigheter och de olika sätten att utöva konst har utvecklats. Konstnärernas höga utbildningsnivå syns inte i deras ställning på arbetsmarknaden. Bland annat arbetslösheten är anmärkningsvärt hög i konstbranscherna. De välutbildade konstnärernas kunnande och den investering som gjorts på deras utbildning utnyttjas således inte tillräckligt i Finland. Läget är oändamålsenligt också i konstnärens perspektiv, eftersom konstnären har alltför få möjligheter att utföra det arbete för vilket han eller hon har utbildats och att få utkomst från sitt egentliga yrke.

För närvarande arbetar en del av konstnärerna i ett anställningsförhållande, medan en del arbetar som företagare, en del är frilansar, en del får stipendier och många får upphovsrättsersättningar. Konstnärens ställning på arbetsmarknaden präglas av en mosaikartad struktur, som innebär att samma person kan få

inkomster på många olika sätt under ett kalenderår: av verksamhet av företagarkaraktär, som löntagare och i form av stipendier och upphovsrättsersättningar.

Konstnären har en mångskiftande ställning på arbetsmarknaden dels på grund av de randvillkor som uppdragsgivarna ställer i fråga om de former under vilka arbetet utförs. En annan orsak är att konstnärer får sin utkomst från många olika källor: från arbete som gäller konstnärlig verksamhet (löner, stipendier, försäljningsintäkter), från annat arbete som anknyter till konst (t.ex. undervisning), från annat arbete än för arbete som anknyter till konstnärlig verksamhet (arbete som behövs för att finansiera det konstnärliga arbetet). Dessutom får konstnärer inkomster från upphovsrättsinkomster som redovisas för användningen av ett konstverk samt från andra kapitalinkomster och från socialskyddsförmåner. Eftersom en konstnär verkar i mångskiftande värdenätverk och får sin utkomst från många källor ska stödsystemet utvecklas på så sätt att det tar hänsyn till det konstnärliga arbetets helhet och utkomstkällornas mångfald. Det är viktigt att konstnären kan utnyttja sitt kunnande mångsidigt och arbeta turvis eller parallellt både som löntagare och som företagare, och att stödsystemet inte bildar ett hinder för ett mångsidigt utnyttjande av konstnärens kunnande och för konstnärens erhållande av sin utkomst genom företagarkerksamhet, löneinkomster och upphovsrättsinkomster.

Traditionellt har det kreativa konstnärliga arbetet ansetts avvika från annat arbete på så sätt att det alltid inte kan eller behöver granskas via den sedvanliga regleringen av arbetslivet. Denna uppfattning kan också förknippas med uppfattningen eller föreställningen om att konstens frihet förutsätter att konstnären eller konsten står utanför samhället. Konstens frihet har en väsentlig koppling till uttrycksfriheten, men om det konstnärliga arbetet inte uppfattas som ett arbete bland andra kan detta leda till att konstnärernas arbetsförhållanden förblir bristfälliga och att de blir utan sådana individuellt skyddande strukturer i arbetet som är mer utvecklade i andra branscher. Sådana missförhållanden och brister finns till exempel inom arbetarskyddet, företagshälsovården och semestrarna samt i fråga om konstnärens möjligheter att få och intjäna inkomstrelaterat arbetslöshetskydd utifrån sina arbetsinkomster. När konstnärligt arbete utförs i ett anställningsförhållande till exempel i en institution som får statsandelar förekommer sådana missförhållanden inte, eller så är de lindrigare. När konstnärligt arbete kan betraktas som yrkesmässigt arbete som får stöd från statsfinanserna borde man i fråga om arbetsförhållandena definitionsmässigt sträva efter den sedvanliga standarden inom arbetslivet. Därför bör man sträva efter att uppnå en situation där konstnären betalas lön eller annan ersättning för konstnärligt arbete som utförs med stöd av statlig finansiering och där den lagstiftning som stiftats för att skydda arbetstagaren iakttas i konstnärliga produktioner på normalt sätt.

Statens främsta form av direkt konstnärsstöd är konstnärsstipendierna, som i enlighet med lagen om statliga konstnärsstipendier årligen utbetalas till ett belopp som motsvarar 545 stipendieår. Dessutom utbetalas 22 så kallade konstnärsprofessorstipendier, som är avsedda för särskilt meriterade konstutövare. De båda stipendierna utgör 1 709,37 euro i månaden från och med den 1 april 2018. Från och med år 2009 har de som fått statens konstnärsstipendium omfattats av LFöPL-pensionsförsäkring och den anknyttande arbetsolycksfallsförsäkringen. Stipendietagaren ska täcka försäkringspremierna från stipendiet. Premierna utgör cirka 14 procent av stipendiebeloppet. Efter de obligatoriska pensions- och olycksfallsförsäkringspremierna kvarstår något under 1 500 euro som stipendietagarens nettoinkomst. Som jämförelse kan det konstateras att medeltalet för finländarnas totala inkomster år 2017 före skatter var 3 368 euro per månad, och löntagarnas medianinkomster före skatter utgjorde 3 001 euro per månad.

De stora konstnärsklasserna har fortfarande ett rätt dåligt pensionsskydd, särskilt konstnärer som inte har arbetat i anställningsförhållande. Det finns för lite extra konstnärspensioner i förhållande till behovet, och avslående beslut motiveras i regel med att anslaget inte räcker till. För de konstnärer som fått många stipendier och som arbetat konstnärligt utan anställningsförhållande och utan den pension som intjänas i anställningsförhållanden är konstnärspensionen en viktig del av deras ålderdomstrygghet.

Upphovsrätt

Digitaliseringens utveckling förändrar konstnärens arbete i väsentlig omfattning. Till detta anknyter också upphovsrätterna, vilkas betydelse som konstnärens kapital och inkomstkälla betonas i fortsättningen. Den allt snabbare tekniska och digitala utvecklingen påverkar systemet med upphovsrätter, som är föremål för intressekonflikter, som helhet och samtidigt konstnärerna som centrala innehavare av upphovsrätter.

Konstnärerna behöver praktiska färdigheter och särskilda kunskaper om upphovsrätterna utgående från konstområdets perspektiv. Konstnärer behöver mer kunskaper om upphovsrätterna också när de skapar konst i en digital verksamhetsmiljö. Kvaliteten på informationen om konstverk och upphovsmän har en central inverkan på genomförandet av de moraliska rättigheterna och på de inkomstströmmar till upphovsmannen som uppkommer när konstverken används. Utmaningen är att öka kunskaperna om upphovsrätterna hos yrkesverksamma konstnärer samt att målmedvetet utöka de kunskaper om upphovsrätter som behövs i yrket inom den allmänbildande och yrkesinriktade utbildningen och högskoleutbildningen.

Utbildningen i konstområdet

Även om konstnärernas utbildningsnivå är hög, finns det också utvecklingsbehov inom utbildningen. Behovet att förnya konstnärens kunnande ökar bland annat genom omvälvningarna i arbetet, teknikens utveckling, globaliseringen och deras oförutsedda effekter på kompetensbehoven. Betydelsen av metaferdigheter, såsom förmågan att lära sig nytt och agera interaktivt och nätverksbaserat, betonas också inom konsterna. Strukturerna inom konstutbildningen på andra stadiet och den yrkesinriktade konstutbildningen har delvis förnyats och konstutbildningen kan i regel anses vara högklassig. Det finns dock fortfarande ett behov av fortsatta satsningar på innehållsmässig utveckling och inriktning av utbildningen och att höja utbildningens nivå så att den ännu bättre motsvarar behoven i arbetslivet, som förändras konstant. I dag finns ingen tillräcklig helhetsuppfattning om behoven eller utbudet av fortbildning inom konsten eller om deltagarmängderna i sådan utbildning. Fortbildningens mängd och finansiering motsvarar inte heller de rådande behoven.

Andelen arbetskraft som avlagt en examen inom kulturområdet av hela befolkningen som avlagt en examen har ökat med 1,6 procent från år 2000 till år 2015, då andelen var 3,7 procent. Arbetslöshetsgraden bland personer som avlagt en examen i kulturbranschen har länge varit högre än den genomsnittliga arbetslöshetsgraden för alla utbildningsområden trots att de som arbetar i kulturyrken som huvudsyssla oftare har högskoleutbildning än personer som arbetar i andra yrken som huvudsyssla. Ett centralt orosmoment är överutbildningen inom konstbranscherna, vilket medför ett behov av en kvantitativ och kvalitativ föregripande reglering och kritisk granskning av utbildningsbehoven.

Bilaga 1 Arbetsgruppens arbetsprocess

Grunden för arbetsgruppens arbete utgjordes av datainsamling som utfördes av Centret för kulturpolitisk forskning Cupore. Specialforskarna Maria Hirvi-Ijäs och Sakarias Sokka höll inledningsanföranden utifrån detta material på arbetsgruppens möten

(<https://www.cupore.fi/fi/tutkimus/tutkimushankkeet/suomalaisen-konst-och-taiteilijapolitiikan-rakenteet-kokonaiskuva-och-erityisydydet>). Som bakgrundsmaterial för arbetsgruppens arbete användes också de utlåtanden som erhållits om undervisnings- och kulturministeriets kulturpolitiska strategi 2025.

På arbetsgruppens tematiska möten behandlades nuläget inom den offentliga konstfinansieringen, konstnärernas utkomst, sociala trygghet, upphovsrätter och utbildning, den regionala verksamheten och konstens inverkan på samhället.

Följande utomstående sakkunniga höll inledningsanföranden på arbetsgruppens möten: regeringsrådet Marjaana Maisonlahti från social- och hälsovårdsministeriet, regeringsrådet Anna Vuopala och överinspektör Tapani Sainio från undervisnings- och kulturministeriet samt vetenskapsrådgivare Helena Vänskä från Finlands Akademi.

I årsskiftet 2017–2018 ordnade undervisnings- och kulturministeriet en öppen tankesmedja som stödde arbetsgruppens arbete. Syftet med tankesmedjan var att kartlägga uppfattningarna hos konstutövare och kulturtjänsternas användare om konstens framtid. I diskussionen på webben deltog sammanlagt 2 895 konstnärer och användare av konsttjänster. Företrädare för företaget som genomförde tankesmedjan på webben (FountainPark) presenterade resultaten för arbetsgruppen. Resultaten presenteras i form av en sammanställning som kan läsas på arbetsgruppens projektwebbplats <https://minedu.fi/taiteentulevaisuus>

Förändringarna i verksamhetsmiljön, särskilt internationaliseringens och digitaliseringens betydelse, behandlades i en verkstad som ordnades i samarbete med Aalto-universitetet i februari 2018.

Inledningsanföranden om frågor som gäller internationalisering och digitalisering hölls av biträdande rektor Anna Valtonen, professor Kevin Tavin, konstkandidat Rolf Ekroth, professor Maarit Mäkelä och docent Pia Fricker från Aalto-universitetet. Dessutom berättade direktör KooPee Hiltunen från Neogames om spelbranschens upplevelser med anknytning till temat.

Arbetsgruppens andra verkstad ordnades i juni 2018. Den fokuserade på att bearbeta arbetsgruppens förslag. Facilitator på verkstaden var projektledare Helena Mustikainen.

Vidare ordnade kulturcentrumet för Sverige och Finland Hanaholmen och undervisnings- och kulturministeriet ett seminarium om nya kulturpolitiska riktlinjer i Sverige och Finland våren 2018. Utgående från det konstnärspolitiska utredningsarbetet som utförts i Sverige studerade seminariet potentiella likheter mellan länderna och diskuterade riktlinjerna för konst- och konstnärspolitiken i Finland. Seminariet var öppet för alla intresserade.

Ett samråd om arbetsgruppens preliminära förslag ordnades den 5 september 2018. Allmänheten hade möjlighet att följa med en direktströmning av samrådet på webben och att delta i diskussionen och ställa frågor via Twitter.

